

УДК 37.012+7(07)
Р 88

Людмила РУСАКОВА

ІНТЕГРАТИВНА МЕТОДОЛОГІЯ В СУЧАСНІЙ ХУДОЖНІЙ ОСВІТІ

У статті йдеться про створення інтеграційного простору художньої освіти. Автором виокремлено методологічні підходи до розвитку художньої освіти інтегративного характеру, що ґрунтуються на певній системі принципів, методів, форм та специфічних педагогічних умов тощо. Серед методологічних підходів, що забезпечують цей процес, автор виділяє поліхудожній, який базується на вивченні предметів естетико-мистецтвознавчого і культурологічного циклу на основі взаємозв'язку і синтезу споріднених видів мистецтва, та інтеграцію комп'ютерних технологій в художню освіту.

Ключові слова: *художня освіта, художнє виховання, поліхудожня освіта, інтеграційний простір, методологічна основа, педагогічні умови, особистісно зорієнтована парадигма.*

Постановка проблеми. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю виявлення найбільш значущих аспектів педагогічної діяльності, що мають інтегративне спрямування, на основі яких відбувається цілий спектр методологічних підходів до сучасної художньої освіти України. Художня освіта як складова художньої культури суспільства пов'язана з різнобічним і гармонійним розвитком творчих сил людини, способами збагачення її духовного світу, виховання суто людських якостей. Сучасне суспільство пріоритетами свого розвитку визначає формування творчо активного покоління, що в умовах мінливого і насиченого інформаційного середовища прагне до самоосвіти, саморозвитку й самореалізації. Визначальним при цьому є вектор гуманістичної спрямованості у формуванні особистості, звернення до досвіду художньої культури як системоутворювального фактора сучасної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтеграція художньої освіти як педагогічна проблема представлена у працях І. Беха, А. Галанової, В. Ільченко, С. Клепо, Т. Комарової, Л. Масол, Л. Неретіна, О. Отич, Б. Юсова та ін. Інтегративні пошуки в галузі сучасної художньої освіти, питання взаємодії мистецтв стали загальнопедагогічними проблемами, що знаходять відбиття у дослідженнях таких науковців, як М. Борщевська, Л. Золотарьова, Є. Кабкова, Ж. Кармазіна, Г. Москвіна, Л. Савенкова, И. Синкевич, Т. Фуртасва тощо.

Узагальнюючи вищеперелічені дослідження, зазначимо, що методологічні підходи до розвитку художньої освіти не знайшли належного обґрунтування.

Мета статті – виокремити методологічні підходи до розвитку художньої освіти інтегративного характеру, що ґрунтуються на певній системі принципів, методів, форм та специфічних педагогічних умов тощо.

Методологічного значення набувають сьогодні положення щодо істотного перегляду змісту і функцій шкільної художньо-естетичної освіти, мета якої – розвиток світоглядних уявлень особистості, естетичного ставлення до дійсності та особистісно ціннісного ставлення до мистецтва, здатності до сприймання, розуміння і створення художніх образів, формування потреби в художньо-творчій самореалізації та духовному самовдосконаленні [7].

Впровадження концептуальних у визначеному аспекті документів: “Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах” та “Комплексної програми художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах” – забезпечує апелювання освіти до провідних засад національної і світової культури, історії, духовних цінностей; наголошує на гуманістичному призначенні освіти та її культуротвірній функції [5; 6]. Саме у концепції мистецької освіти викладено найбільш точно поняття мистецької освіти: “Мистецька освіта – це процес оволодіння і привласнення людиною художньої культури свого народу й людства, один із найважливіших способів розвитку і формування цілісної особистості, її духовності, творчої індивідуальності, інтелектуального та емоційного багатства” [6, 3]. Концепція художньо-естетичного виховання спрямована на розвиток художньої освіти, що зумов-

люється необхідністю посилення її культурно-естетичної та творчої функції. Це репрезентує мета художньо-естетичного виховання, що “полягає в тому, щоб у процесі сприймання, інтерпретації творів мистецтва і практичної художньо-творчої діяльності формувати в учнів особистісно-ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, розвивати естетичну свідомість, загальнокультурну і художню компетентність, здатність до самореалізації, потребу в духовному самовдосконаленні” [6, 3].

Ключовим у зазначеному аспекті є також поняття “художнє виховання”, що відбиває сучасні тенденції розвитку художньої освіти. Художнє виховання – виховання через мистецтво з метою розвитку та поглиблення естетичних почуттів та смаку, розвиток творчої активності вихованців у галузі образотворчого мистецтва, зокрема живопису, графіки та скульптури [2, 340]. Художнє виховання – складова естетичного виховання; формування засобами мистецтва естетичного сприйняття, розвиток художньо-творчих здібностей людини в різноманітних галузях мистецтва, потреби вносити в життя прекрасне. Метою художнього виховання є розвиток інтересу до мистецтва, формування в людини вміння сприймати, розуміти та оцінювати твори мистецтва, естетичної свідомості (смаків, поглядів, потреб) тощо [12, 432].

Із початком упровадження нових державних стандартів українська освіта, у тому числі середня, поступово відходить від монополізму програмного забезпечення змісту загальної середньої освіти. Застосування принципу варіативності програм з традиційних мистецьких дисциплін та нових предметів і курсів стимулює науково-дослідницьку думку, спонукає до творчого пошуку. Реформування мистецької освіти в напрямі цілісності (по вертикалі – впродовж 1 – 11-х класів і по горизонталі – через охоплення всіх видів мистецтв), зокрема введення інтегрованих курсів “Мистецтво” (1 – 4 кл.) та “Художня культура” у старшій школі надзвичайно актуалізує розробку методологічних засад інтегративної мистецької освіти загалом, і теоретичних основ комплексу навчальних програм, узгоджених між собою та з іншими освітніми галузями [6].

Культурно-мистецька освіта, як і освіта загалом – це складний системний об’єкт, що на сьогодні потребує суттєвого оновлення, у тому числі шляхом застосування нових педагогічних технологій та інноваційних підходів. У зв’язку з цим у контексті

нашого дослідження важливо простежити цільову задачу сучасної художньої освіти – формування і розвиток гуманітарного діапазону знань, поліхудожнього мислення, творчих і дослідницьких здібностей, культури сприйняття, уяви, емпатії та емоційно-чуттєвої сфери.

У сучасній педагогічній науці досить перспективним та надзвичайно актуальним є створення інтеграційного простору в межах художньої освіти. Загалом у педагогічному процесі художня освіта безпосередньо пов'язана з дослідженням і впровадженням в практику інтегративних технологій на базі особистісних цінностей.

Ідея інтеграції художньої освіти досліджені такими авторами, як І. Бех, А. Галанова, В. Ільченко, С. Клепко, Т. Комарова, Л. Масол, Л. Неретін, О. Отич, Б. Юсов тощо. Особистісно зорієнтована парадигма освіти, в тому числі й інтегративна, передбачає не тільки посилення суб'єктивної сторони навчальної діяльності, а й значне зростання вимог до педагогічної діяльності вчителів. Основними системотвірними чинниками освіти стає вже не тільки програма, що детально і всебічно регламентує зміст, а й учитель – творець психолого-педагогічних умов і процесу її реалізації. Саме він проектує стратегію розгортання.

На сьогодні інтегративні пошуки в галузі сучасної художньої освіти, питання взаємодії мистецтв стали загальнопедагогічними проблемами, що знаходять відбиття у дослідженнях науковців (М. Борщевська, Л. Золотарьова, Є. Кабкова, Ж. Кармазіна, Г. Москвіна, Л. Савенкова, И. Синкевич, Т. Фуртасва тощо). На перший план у визначеному аспекті виходить поліхудожня освіта, що забезпечує таку форму залучення до мистецтва, яка допомагає зрозуміти витоки різних видів художньої діяльності і набути базових уявлень і навичок в галузі кожного мистецтва, на відміну від монохудожнього підходу, коли навчання орієнтується на професійну систему одного виду художньої діяльності. Доцільність пошуків у визначеному напрямі зумовлена гуманістичними процесами в системі гуманітарної освіти, реалізацією альтернативних програм інтегрованих курсів, впровадженням принципів взаємодії та інтеграції різних видів мистецтв у навчальні програми, переорієнтацією предметів художньо-естетичного та культурологічного циклу як курсів “творчості” тощо. Відповідно виникає нагальна необхідність у переосмисленні змісту і методів викладання предметів художньо-гуманітарного циклу, у створенні нових

підручників, навчальних посібників, навчально-методичних комплексів інтегративного типу.

Предметна інтеграція в освіті – провідний напрям в аспекті ефективних пошуків нових педагогічних технологій. Вона здійснюється, на наш погляд, у кількох напрямках і відбувається на різних рівнях: внутрішньо- та міжпредметному [4, 87]. Практичним втіленням зазначених підходів є розробка і впровадження нових інтегративних предметів, наприклад, “Аналіз твору мистецтва”, “Семіотика мистецтва”, “Психологія художньої творчості”, а також інтеграція вже наявних базових (класичних) предметів, наприклад: культурологія – історія українського мистецтва – історія світового мистецтва. Так, сьогодні до структури освітньої системи введено новий компонент – галузь “Культурознавство: мистецтво, художня культура, етика та естетика”. В основу проектування змісту цієї галузі покладено принцип інтеграції різних видів мистецтв і їх комплексного використання у навчально-виховному процесі на основі педагогічно доцільної взаємодії [8, 101]. Сутність нововведення полягає у тому, що будь-який вид мистецтва, використовуваний як окремий, не може повною мірою забезпечити розв’язання методичних завдань освітньої галузі “Культурознавство”. Лише сукупність мистецтв сприяє повному розвитку внутрішнього світу особистості, розкриває цілісну художню картину світу, і в такий спосіб впливає на формування світогляду, що фокусує у собі інтегровані зв’язки мистецтва, художньої культури, етики та естетики — складових освітньої галузі “Культурознавство”.

Формування єдності цінностей у різних предметах, зумовлене єдністю в меті художньої освіти, є ключовим аспектом зазначеної інтеграції. Такими цінностями стають культура, творчість, мова, при цьому культурологічна основа є базою для методологічних перетворень. Процес інтеграції як результат повинен мати на меті формування нового рівня мислення – глобального, інтегрованого, необмеженого вузькою спеціалізацією. Саме цей результат виступає методологічним підґрунтям будь-якого конкретного рішення. Зазначений підхід висуває розв’язання провідної проблеми інтеграції: сформувати вміння мислити поза межами часу, “мислити століттями”, що передбачає як глибокі знання культури різних народів і епох, так і вміння відчувати її, вміти відтворювати у відповідних самій культурі формах. При цьому глибоке вивчення

національної культури, її джерел, цінностей на тлі світової, поєднання загальнонаціонального, регіонального й загальнолюдського компонентів є провідним принципом.

Ще одним інтегративним підходом можна визначити активне впровадження в художню освіту комп'ютерних технологій, оскільки останні поєднують у собі три фундаментальні компоненти сучасної педагогіки: розвиток творчого мислення, формування проектного мислення, опанування інформаційними комунікаційними технологіями як новою інструментальною сферою творчої пізнавальної діяльності. На сьогодні існує низка робіт, в яких серйозно осмислений практичний досвід і підходи до інтеграції комп'ютерних технологій у галузь творчої художньої освіти (Є. Бондаренко, І. Красильников, Т. Селіванова, М. Фомінова). Але ґрунтовний науковий аналіз, глибокі узагальнення педагогічного досвіду, пов'язані з інтеграцією комп'ютерних технологій в галузь художньої освіти, у вітчизняній педагогіці представлені недостатньо.

Концептуальну основу художньої освіти, що здійснюється шляхом використання комп'ютерних технологій, складають інтегративні педагогічні методи, які уможливають реалізовувати творчі, мотивуючі, а не критичні дескриптивні (описові) методи навчання, які забезпечують активну творчу мотивацію. Інтегративною основою для впровадження комп'ютерних технологій в художню освіту є художня культура, що уособлює досвід цілісного пізнання світу у процесі творчої, проектної та ігрової діяльності.

Орієнтація на успішність інтеграції комп'ютерних технологій в художню освіту повинна мати на меті творчий розвиток особистості та забезпечуватися певними педагогічними умовами, серед яких провідними є такі:

– спрямованість навчального процесу на розвиток знаково-символічного і творчого мислення, що ґрунтується на розумінні художньої культури як інтегративної основи впровадження комп'ютерних технологій в педагогіку мистецтва;

– організація навчальної діяльності на базі специфічних пізнавальних і виражальних можливостей комп'ютерних технологій (віртуальність, інтерактивність, мультимедійність);

– активне використання інтегративних педагогічних методів навчання, що відповідають багатоконпонентній природі комп'ютерних репрезентативних засобів;

– широке використання у навчально-виховній практиці творчих проектів (як колективних, так й індивідуальних) як форми, що спрямована на формування мотивації до подальшого саморозвитку й самореалізації, а також розв'язує завдання особистісно орієнтованого навчання;

– розробка і впровадження ефективної педагогічної моделі творчого розвитку особистості, яка ґрунтується на таких принципах, як проблематизація навчального змісту, що забезпечує інноваційний, пошуковий характер діяльності; ротація пізнавальних настанов в учасників процесу навчання; домінує значення процесу творчої діяльності над її результатом.

Серед найефективніших напрямів організації освітньої діяльності з використанням комп'ютерних технологій виокремлюються творчі проекти інтегрального типу, ігрові форми організації творчої освітньої діяльності, дистанційні форми художньої освіти [10].

Отже, слід визначити, що інтеграційні підходи до організації художньої освітньої діяльності, як складові впровадження нових принципів побудови змісту художньої освіти, створюють ефективне середовище для творчого розвитку особистості, підвищують пізнавальну мотивацію, мотивацію до творчої діяльності, формують поліхудожнє мислення, стають основою для розвитку знаково-символістичного і творчого мислення. Введення нових мистецьких та культурознавчих курсів, здійснення інноваційної педагогічної діяльності щодо впровадження комп'ютерних технологій в художню освіту дає змогу втілити основну концептуальну ідею – культуротвірну домінанту художньої освіти.

Висновки. Запропоновані у статті методологічні підходи до розвитку художньої освіти інтегративного характеру, що ґрунтуються на певній системі принципів, методів, форм і специфічних педагогічних умов, можуть виступити підставою для створення інноваційних електронних систем, програм елективних курсів, нових факультативів різної спрямованості, у тому числі – з комп'ютерної художньої творчості, розробки і впровадження медіа-проектів творчо-художнього спрямування тощо. **Подальшого вивчення** потребують окремі аспекти пошуку ефективних шляхів інтегративної методології в сучасній художній освіті.

Література

1. Вайновська М.К. Теоретико-методологічні підходи до формування творчої особистості / М.К. Вайновська // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / АПН України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти ; Запоріж. облас. ін-т післядиплом. пед. освіти. – К. – Запоріжжя, 2002. – Вип. 22. – С. 7 – 11.
2. Василюк А. Педагогічний словник-лексикон: англ.-укр., укр.-англ. / А. Василюк ; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – 360 с.
3. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века. (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций). – М. : Совершенство, 1998. – С. 34.
4. Золотарева Л.Р. Полихудожественное образование как интеграционное пространство / Л.Р. Золотарева // Вестник ПГУ. – № 1. – 2011. – С. 82 – 90.
5. Комплексна програма художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах. – URL : <http://www.yurinfo.org.ua/index.php>.
6. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України № 151/11 від 25.02.2004. – URL : <http://www.yurinfo.org.ua/index.php>.
7. Масол Л.М. Концептуальні засади формування змісту загальної мистецької освіти в контексті держ. стандартів. – URL : library.udpu.org.ua.
8. Отич О. Інтеграція мистецтв у системі підготовки вчителя / О. Отич // Актуальні аспекти модернізації художньо-педагогічної освіти матеріали Міжнародної науково-практичної конференції м. Полтава, 21 – 22 квітня 2005 р. – Полтава : ПДПУ, 2007. – С. 101 – 105.
9. Проблеми мистецької освіти: типологічні критерії та науково-методична розробка / [авт. кол.: О.І. Безгін (керівник), Г.Є. Бернадська, І.С. Кочарян та ін.] ; Ін-т культурології Академії мистецтв України. – К., 2008. – 339 с.
10. Селиванов Н.Л. Проектирование как творческое познание. Поиск методологических основ для интеграции компьютерных технологий в художественное образование / Н.Л. Селиванов // Педагогика искусства : сетевой журн. – 2008. – № 3. – URL : <http://www.art-education.ru/>.
11. Смалько О.А. Виховання творчої особистості учня засобами комп'ютерної техніки / О.А. Смалько // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / АПН України. Ін-т пробл. виховання. – К. ; Житомир, 2004. – Вип. 6, кн. 2. – С. 91 – 94.
12. Соціолого-педагогічний словник / Уклад.: С. Гончаренко, В. Радул, М. Дубінка та ін. ; за ред. В. Радула. – К., 2004. – 456 с.

13. Сучасні проблеми художньої освіти в Україні. Мистецька освіта в Україні: проблеми розвитку в контексті Болонського процесу. – Вип. 2 : зб. наук. пр. / Акад. мис-в України, Ін-т проблем суч. мис-ва; ред. : В.Д. Сидоренко (голова), І.Д. Безгін, А.А. Бокотей [та ін.]. – К. : Вид. дім А+С, 2006. – 192 с.

14. Шуткевич В.С. Феномен творчості як педагогічна проблема / В.С. Шуткевич // Вісн. Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Пед. науки. – Луганськ, 2004. – № 1. – С. 271 – 277.

Русакова Людмила. Интегративная методология в современной художественной образовании. В статье речь идет о создании интеграционного пространства художественного образования. Автором выделены методологические подходы к развитию художественного образования интегративного характера, основанные на определенной системе принципов, методов, форм и специфических педагогических условий и т.д. Среди методологических подходов, обеспечивающих этот процесс, автор выделяет полихудожественный, который базируется на изучении предметов эстетико-искусствоведческого и культурологического цикла на основе взаимосвязи и синтеза родственных видов искусства.

Ключевые слова: художественное образование, художественное воспитание, полихудожественное образование, интеграционный простор, методологическая основа педагогические условия, личностно-ориентированная парадигма.

Rusakova Ludmyla. Integrative methodology in contemporary art education. The article is about creating integration space of art education. The author singles out methodological approaches to the development of art education integrative nature, based on a particular system of principles, methods, forms and specific pedagogical conditions etc. Among the methodological approaches ensuring this process, the author singles out a polyartistic one based on the study of the subjects of art and the aesthetics as well cultural studies cycle based on correlation and synthesis of related arts, and integration of computer technology in art education.

Key words: art training, art education, polyartistic education, integrating space, methodological framework, pedagogical conditions, student-oriented paradigm.